

УДК 71.11

О.С. Боборикін,
викладач кафедри проектування, НАОМА

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ НАБЕРЕЖНИХ (НА ПРИКЛАДІ М. КИЄВА)

Анотація: у статті розглядаються історичні передумови виникнення набережних в м. Києві, що дозволяє встановити умови формування набережних як наслідку освоєння прирічкової території.

Ключові слова: набережні вулиці, містобудівна структура, умови виникнення набережних.

Набережні вулиці займають одне з провідних місць у містобудівній структурі бідь-якого прирічкового міста, впливають на формування сучасного урбаністичного середовища. Можливість надання набережним функції культурно-розважальної та рекреаційної зони міського значення закладається в генеральних планах, детальних планах територій та спеціалізованих архітектурних проектах. На сьогоднішній день існує багато прикладів вдалого вирішення набережних в сучасній зарубіжній містобудівній практиці, але в українській практиці набережні вулиці стали великими автомагістралями, які відрізають водний простір від міста. Ця проблема стає на перешкоді збалансованого розвитку прибережного Києва, особливо в центральній його частині.

Традиційно набережна вважається спорудою, що оточує берегову лінію ріки, служить для надання берегу правильної форми, його укріплення, захисту від розмиву, зручного проходу та проїзду вздовж берегу, проїзди (вулиці), розташовані вздовж берегів та обмежені з одного боку міською забудовою чи парком. За Ожеговим набережні як споруди виконуються зазвичай у вигляді підпірних стінок, рідше у вигляді наскрізної конструкції естакадного типу. Таким чином, набережна являє собою об'ємно-планувальний комплекс біля водойм, що займає значні міські території і безпосередньо пов'язаний з міською забудовою і акваторією. Комплекс набережній включає громадські споруди, природний або штучно створюваний ландшафт, а також підземні та наземні інженерні споруди, комунікації та обладнання. [1, с.4].

На сьогоднішній день сучасний Київ має більше двох десятків набережних, більшість з яких розташовані на низькому лівому березі міста. Їх поява пов'язана насамперед із інтенсивним розширенням міста в 2-ій половині ХХ ст, розповсюдженням міста на лівому березі.

Виникнення набережних пов'язано насамперед із появою міст на прирічкових територіях. Дніпро, найбільша в Україні та третя за довжиною річка в Європі є головним місцем розташування історичних міст України. Як свідчать археологічні дослідження, історія виникнення поселень на схилах Дніпра нараховує тисячоліття. Київ має свою багаторічну історію розвитку, унікальну планувальну структуру, пов'язану, в тому числі, з прирічковою територією. Саме набережні вулиці — особливі та унікальні містобудівні утворення прирічкової території.

Соціально-економічні фактори зумовлювали появу міста на березі ріки. Якщо місто, в силу різних причин, знаходилося на відстані від акваторії, то в цьому випадку забудова тяжіла до берега, згодом поширювалася вздовж нього та на інший бік ріки. Таким чином набережні виникають в структурі міста, щойно воно поширюється до берега акваторії, отже перша і головна причина виникнення набережних — поява міста на воді, або розширення міста до ріки.

Виникнення стабільних набережних на теренах України, а саме на березі р. Дніпр, почалося лише з ХХ ст., коли його границі були остаточно сформовані каскадом гідрологічних споруд, плотин, водосховищ, що пов'язано з стабілізацією русла ріки. Гідрологічні споруди водосховищ р. Дніпр дозволяють мінімізувати перепади рівня води навіть при паводку. Зарегульована пойма ріки дозволяє в повній мірі оздобити берегову кромку, що в свою чергу впливає на будівництво набережних як паркових, прогулянкових та транспортних, так і забудованих поліфункціональними спорудами.

Таким чином друга запорука виникнення набережної суто інженерно-гідрологічна — стабільне русло, тобто зарегульована пойма ріки.

Якщо забудова міста виходить до берега ріки будь-яким елементом (порт, споруда, вулиця, міст, переправа тощо) виникає прибережний вузол міського тяжіння, так званий набережний центр (НЦ), що зумовлює розвиток оточуючої території. При появі другого набережного центру виникає взаємне тяжіння між ними. Таким чином третя умова має геометрично-композиційну властивість: лінійний береговий зв'язок між НЦ, який передумовлює появу набережної.

Підтвердження останнього можна провести аналізом графічних матеріалів — старовинних карт міста Києва.

Місто Київ утворювалось в зоні впливу Дніпра, але не безпосередньо на ньому — Київ виник на р. Почайна, лівому притоку р. Дніпро (Рис 1. Карта1). Від основного русла р. Почайна була відділена півостровом, а ближче до вустя — косою, яка в часи весняних паводків ставала затопленою, таким чином Почайна ставала частиною Дніпра, але відносна стабільність західного, вищого берега Почайни створювала можливість її експансії містом. Природня гавань, що утворювала р. Почайна сприяла розвитку портово-логістичних функцій

нижнього міста. Микола Закревский в "Летописи и описании города Киева", датованій 1858 роком, називав р. Почайну "Руським Йорданом", говорячи про те, що "Був за старих часів через Почайну й Дніпро перевіз, називаний Києвом".

Таким чином гребля між Дніпром та Почайною брала на себе роль природної захисної споруди для високого подільського берегу Почайни. Це гребля в деякій мірі була запорукою стабільності Почайни, що стримувала рівень розливу Дніпра. Цей факт пояснює можливість зародження перших набережних саме на Подолі на р. Почайна.

Роздільна коса між Почайною та Дніпром існувала до середини XVIII ст. Згодом затока Дніпра була перетворена в гавань, у яку заходили казенні баржі з різними військовими припасами, що прямували вниз по Дніпру. Однак тим, хто прибував з півночі, потрібно було зробити велике коло, щоб зайти в цю гавань, тому 1712 р. в косі прямо від дніпровського повороту в піщаному ґрунті прорили судноплавний канал, який назвали Пробитець, острів, що залишався між двома річками був змит, а Дніпро поглинув Почайну (Рис 1. Карта2).

Про цей випадок повідомляє Максим Берлінський в "Истории города Киева" 1799 року: "Отправляемые казенные баржи с разными воинскими припасами вниз по Днепру обыкновенно для тиховодия заводимы были в вершину Почайны и причаливаемы были в том месте к деревянным срубам... Для сокращения к сей пристани водного пути прокопан был иждивлением городским прямо от днепровского поворота по песчаному ґрунту судоходный канал, и сим образом Днепр не только поглотил Почайну, смыл оставшийся остров, но и значную часть Подола истребил" [Кальницький М. Нариси з історії Києва., вид. „Генеза”., 2002. – 384 с.]

Подільська гавань таким чином і є первинним, дуже потужним вузлом на березі Дніпра, першим набережним центром Києва (НЦ).

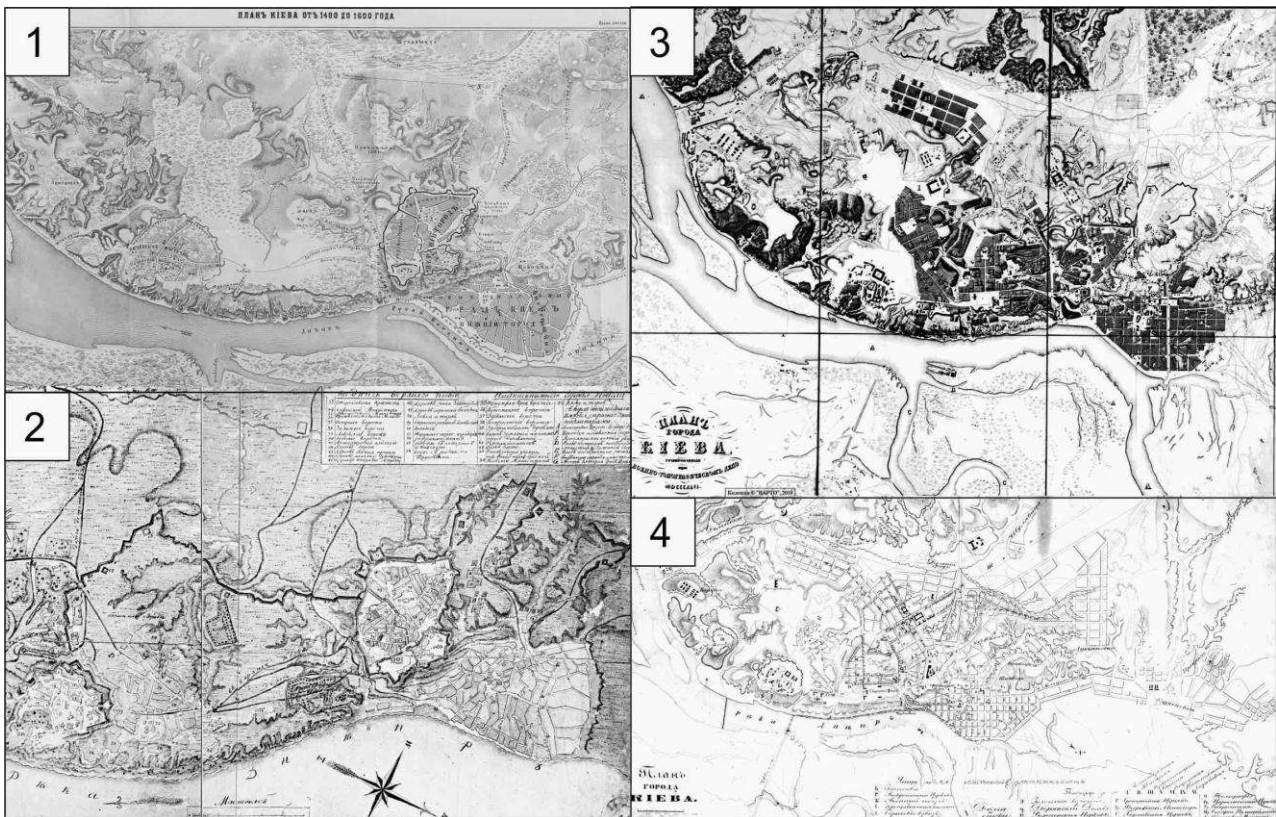
Деякі з дослідників історії Києва вважають, що дорога уздовж Дніпра з одного боку і підніжжя дніпровських круч з іншого, що існувала ще в X-XII ст. і була звичайним під'їзним шляхом до переправи через Дніпро в районі Наводничів-Видубичів.

На карті Києва, датованій 1846 р., можна вже побачити Ланцюговий міст, що будується, але Набережної на часі поки не існує (Рис 1. Карта3).

Тільки у середині XIX ст. зафіксована вже сучасна назва тієї старовинної дороги: Набережне шосе. Прокладена магістраль спочатку виконувала винятково комунікаційну роль — сполучала Поштову площу з Ланцюговим мостом, що розташовувався майже на місці нині існуючого моста Метро.

Іншими словами сам вихід Ланцюгового моста на правий берег створив другу точку берегового тяжіння (НЦ). Так обидві геометричні точки з'єднались первинною набережною комунікацією (Рис 1.Карта 4).

Таким чином аналіз історичних передумов дозволив встановити, що формування набережної, як наслідок освоєння прирічкової території має три умови: по перше розширення міста до акваторії, по друге зарегульованість пойми, по треє лінійний береговий зв'язок між набережними центрами.

Рис.1.Фрагменти старовинних карт Києва.

1.План реконструкція Києва 1400-1600 рр. (за Закревським М.В.);

2.Генеральний план Печерської фортеці, Верхнього Києва, Подолу 1745 р. (з колекції Возницького О.В.);

3.План міста, гравійований при військово-топографічному депо 1846 р. (з колекції Кадомської);

4.План Києва з описом 1860 р.(друкований в губернській друкарні, автор Д.Т.)

Список літератури

1. Денисов М.Ф. Набережные. - М.:Стройиздат,1982. – 148 с.
2. Будин, Я.А., Демина, Г.А. Набережные. – М.: Стройиздат, 1979. – 210 с.
3. Леснов О.В. Застройка приречных территорий городов. — Киев, 1977
4. Вадимов В.М. Город и река (планировочные аспекты).-Полтава: Археология,2000. - 214 с.
5. Лапоногов А.Н. Днепр вчера,сегодня,завтра - Л.: Гидрометеоздат, 1978. - 71 с.
6. Коллекция старинных карт Киева http://map.kiev.ua/old_maps.html
7. Історичні карти Києва та регіону. — К.: Видавництво Варто, 2010.
8. Баранов, Н.В. Градостроительство. – М.: Госстройиздат, 1963. – 143 с.
9. Берлінський М. Ф. Краткое описание Киева, содержащее историческую перечень сего города, так же показание достопамятностей и древностей онаго. Собранное надворным советником Максимом Берлинским., — Спб. В типографии департамента народного просвещения., 1820. - 204 с.
10. Берлінський М.Ф. Історія міста Києва / АН УРСР. Археограф. комісія, Ін-т археології, Ін-т історії України. Підг. тексту до друку, передмова та комент. М. Ю. Брайчевського. - К.: Наук. думка, 1991. — 320 с.
11. Кальницький М. Нариси з історії Києва. — К. вид. Генеза, 2002. – 384 с.
12. Кальницький М.Звід пам'яток історії та культури України. Київ. Книга 1. ч. 1 А-Л. , 1999. – 578с.
13. Вечерський В. В. Спадщина містобудування України. / Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. - К., – НДІТАМ – Головкиївархітектура, 2003.
14. История Киева.Том второй.Киев периода позднего феодализма и капитализма. - К.: Наукова думка, 1984.

Анотация

В статье рассматриваются исторические предпосылки возникновения набережных в Киеве, что позволяет установить условия, формирование набережных как следствия освоения приречных территории.

Ключові слова: Набережные улицы, градостроительная структура, условия возникновения набережных.

Abstract

The article reviews the historical background of embankments in Kiev, which allows you to set the conditions of formation of embankments as a consequence of the development of riverine site.

Keywords: Embankments street, urban structure, conditions of embankments.